

**І.ОГІЄНКО ПРО ПОТЕНЦІАЛ РІДНОЇ МОВИ
ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОГО ОСВІТЬНОГО
ПРОСТОРУ В НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

В статті йдеться про українську мову як системоутворюючий компонент у формуванні цілісного освітнього простору в навчальному закладі.

Ключові слова і словосполучення: українська мова, інтеграція, єдиний освітній простір, особистісно орієнтована освіта,

Проблема формування цілісного освітнього простору на різних рівнях його реалізації (держави, регіону, навчального закладу) не є принципово новою, багато ідей у її контексті можна виділити, аналізуючи як твори педагогів різних часів, так і практику творення освітніх систем в історичному розрізі. Йдеться про освітнє середовище, що формується на основі спільних, єдино визнаних всіма суб'єктами системи цінностей, що складають ідеологію як творення освітньої системи, так і перспектив її розвитку (ця спільність може бути означена по-різному).

Актуальність даної проблеми на сьогоднішній час продиктована в однаковій мірі зовнішніми та внутрішніми чинниками: з одного боку – необхідність інтеграції в Європейський освітній простір передбачає наявність (достатній рівень сформованості) власного, а з другого – це необхідна умова переходу на особистісно орієнтовану освіту, що виступає основою продуктивної самореалізації як того, хто вчиться, так і того, хто вчить безвідносно до рівня та типу навчального закладу.

Немає необхідності доводити позицію, що в основі цілісного простору має бути інтегруюче начало, тобто ідеї, позиції, цінності, що здатні об'єднати всіх і стати основним локомотивом розвитку системи. Проаналізувавши варіанти концепцій формування єдиного освітнього простору як в історії освіти, так і на сучасному етапі її розвитку, ми дійшли висновку, що їх умовно можна поділити на два рівні: декларативні (які містять багато ідей, що проєктують бажану модель системи, однак, не характеризуються цілісністю і не виступають реальними механізмами її формування, інструментами моніторингу якості) і реальні, конструктивні, яким характерна чітка, ясна інтегруюча ідея, рівень реалізації якої можна легко діагностувати на практиці.

Переконливим прикладом другого варіанту бачення основи для формування освітньої системи як цілісності, що має само розвивальний потенціал є філософська позиція та практика формування освітніх систем І.Огієнка.

Глибоке фундаментальне дослідження української мови, що концентрує в собі не лише лінгвістичні основи, а і її філософські, культуро-

логічні пласти, дало можливість автору визначити потенціал рідної мови у формуванні цілісного освітнього середовища. Його позиції у цьому аспекті можна класифікувати як архіактуальні, тобто такі, які сьогодні можна безпосередньо використати в теорії та практиці формування цілісного освітнього простору в державі, навчальному закладі.

Проаналізуємо окремі позиції І.Огієнка стосовно його сприйняття та тлумачення сутності рідної мови, зокрема її об'єднавчого (інтеграційного) потенціалу, здатності до формування цілісного простору.

«Рідна мова — це найважливіша основа, що в ній зростає духовно і культурно кожний народ»; «...рідна мова — то сила культури, а культура — сила народу», «Без добре виробленої рідної мови немає всенародної свідомості, без такої свідомості нема нації, а без свідомої нації — нема державності як найвищої громадської організації, в якій вона отримує найповнішу змогу свого всебічного розвитку і виявлення». «Літературна мова — це найцінніше і найважливіше оруддя духовної культури та найміцніший цемент єдності народу, а тому всі народи оточують її найпильнішою опікою», «Найголовніший і найміцніший цемент, що об'єднує етнографічний народ і перетворює його в свідому націю — то соборна літературна мова» (1, с.3).

Це далеко неповний перелік цитат, що вербалізують розуміння І.Огієнком сутності рідної мови, її потенціалу у формуванні духовно та культурно означеної, самодостатньої спільності людей, здатної до перманентного саморозвитку. Рідна мова трактується водночас як — «основа», «найміцніший цемент», тобто як сам фундамент спільності, і в той же час як фактор її творення — умова формування «всенародної свідомості», «державності як найвищої громадської організації», «оруддя духовної культури», «єдності народу», «свідомої нації».

Червоною лінією простежується позиція І.Огієнка стосовно того, що найбільш значущим суб'єктом формування спільності людей найвищого рівня є школа (загальноосвітня, професійна), оскільки вона закладає основи формування особистості, а також вона виступає осередком, свого роду цілісним простором, який акумулює в собі базові цінності такої спільності, як нація, народ, держава.

Тому концепція сучасної школи має базуватись на позиції формування освітнього простору як цілісності, основу якого творять цінності, які у повній мірі співвідносяться із цінностями простору, що формується на рівні держави.

У цьому контексті можна проаналізувати ідею трактування рідної мови як системоутворюючої цінності, основи формування оптимального освітнього середовища, що буде гармонувати з загальнонаціональним соціально-економічним простором і водночас виступати дієвим чинником його творення та розвитку. Важливість означеного підходу ми вбачаємо в тому, щоб не задекларувати ряд цінностей, що мають регулювати формування середовища (традиційний варіант: цінності вірні, але вони не виступають механізмами розвитку), а вибудувати їх систему, в якій будуть простежуватись зв'язки та залежності між її компонентами. Необхідно забезпечити позицію, за якої

уже самі цінності будуть мати ієрархічну будову і стратегічно проєктувати загальний напрямок їх реалізації.

Якщо змоделювати загальноосвітню систему, на вершині якої позиціонується така цінність, як рідна мова, то можна відповідно до цього і спроектувати освітнє середовище.

Ми лише спробуємо аспектно означити характер залежностей, який при такій моделі буде мати місце.

1. Орієнтація на мовний розвиток особистості сприяє гармонізації внутрішнього та зовнішнього «Я» особистості. Вербальний аспект самовираження особистості дитини є надзвичайно значущим для її самоактуалізації у всіх аспектах. Це в свою чергу виступає стимулюючим началом як для різностороннього спілкування з людьми, так й інтенсифікації роботи з інформацією (в основі — мовна мобільність та мовна культура).

2. В основі особистісно орієнтованої освіти — діалогічна форма навчання, інтерактивні методи, навчання як «взаємодія досвідів» того, хто вчить і того, хто вчиться. А це значить, що мова, безвідносно до навчального предмету, виступає головним інструментом забезпечення даної взаємодії, яка відображає саму суть інноваційної освіти.

3. Орієнтація на розвиток мовної культури — це орієнтація на розвиток духовного освітнього, життєвого простору як в школі, так і поза нею. Культура мовлення вчителя в свою чергу проєкує і відповідний рівень його взаємовідносин з учнем: можна учневі диктувати набір правил поведінки та норм ввічливого спілкування, а можна закладати відповідні мовні алгоритми, що за своєю суттю визначають рівень та характер спілкування та взаємовідносин з іншими людьми.

4. Достатній рівень мовної культури та небайдужість до її розвитку відкриває перед учнем глибинні пласти гуманітарних наук, обумовлюючи потребу в читанні літератури будь-якого рівня, особливо художньої. Молодь мало читає художню літературу ще й тому, що вона більше орієнтована на саму інформацію, аніж на форму її представлення. Поетичні, художні образи, досконалість мовного стилю, вміння через слово відчувати іншу людину, пережити ситуацію, поміркувати про себе у її контексті, помилуватись досконалістю, самотністю мовних «перлинок» — все це перестає бути доступним сучасному школяру.

5. Ідея культивування рідної мови формує у школяра ставлення до неї як атрибуту національної культури, а значить і держави як її носія. Патріотизм, небайдужість до національних цінностей та їх розвитку, небайдужість до соціально-економічної ситуації, що формується в державі, а також відчуття небайдужості, особистісної причетності до всіх соціально значущих процесів, активна життєва позиція — безпосередньо пов'язані із спектром цінностей, що визначають ставлення людини до рідної мови. Формується ставлення до держави як території споріднених цінностей, пов'язаних з відчуттям нації як ро-

дини (де люди близькі один до одного, розуміють один одного на духовному рівні, а не тільки обмінюються інформацією).

6. Освітній заклад може привносити свої особливості, технології розвитку рідної мови, культури міжособистісного спілкування. Норми, традиції, визначені самим колективом, надають більшої своєрідності навчальному закладу та відчуття учнем, учителем «своєї території». Почуття патріотизму не формується на голому місці. Не можна любити державу, а не любити свою родину, місто, в якому ти живеш. Тому освітній заклад — це свого роду «територія», на якій формуються і через яку відповідно транслюються всі ключові цінності, що визначають ставлення людини до держави, найвищих національних цінностей.

Доцільність означеного вище підходу полягає передусім у тому, що ключова ідея, окрім формування системи цінностей, виключення випадкових або тих, що не співвідносяться з базовими, полягає ще й в тому, що за такої концепції набагато продуктивнішим буде і процес моніторингу адекватності спрямування системи, а також її якості на кожному етапі розвитку.

Ми далекі від того, що всі концепції розвитку навчальних закладів мають бути однаковими, тобто формуватись на основі зазначеної вище ключової ідеї. Демократизація суспільства передбачає формування освітніх систем різного типу, і це є її неоціненним здобутком. Разом з тим, немає необхідності доводити, що, якщо система формується відповідно до сучасних державних стандартів, вона неодмінно має бути національно означеною, і яка б базова ідея не творила її основу, проблема культивування рідної мови буде трактуватись у її контексті.

І звернення до теоретичних позицій І.Огієнка та досвіду його освітньої діяльності буде слугувати надзвичайно важливим чинником як вивірення правдивості ідеї, випробуваності її часом, так і проектування перспектив реалізації в сучасній освітній ситуації.

Список використаних джерел:

1. *Огієнко Іван*. Наука про рідномовні обов'язки. — К., 1994. — 72 с.

The article covers the problem of Ukrainian language as a system forming component of united educational space in educational establishment.

Key words and word-combinations: Ukrainian language, integration, the united educational space, person directed education.

Отримано: 4.09.2007 р.